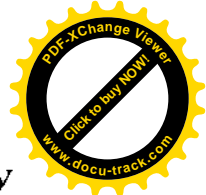
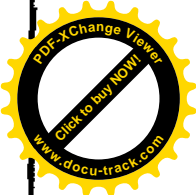

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, СІМЕЙНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА *(Матвєєвські цивілістичні читання)*

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті професорів
Г.К. Матвєєва та Ю.Г. Матвєєва
(Київ, 10 листопада 2011 року)*

В.А. ВАСИЛ

Доктор юридичних наук, проф.,
Юридичний інститут,
ПНУ ім. В. Стефаніка

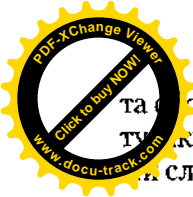
КОРПОРАТИВНІ ПРАВОЧИНИ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Корпоративне право, завоювавши собі самостійне місце в системі права, продовжує активно торувати шлях до доктринального осмислення суспільних відносин та категорій корпоративного права. Ще не вляглися суперечки щодо таких категорій як корпоративне право, суб'єктивні корпоративні права, корпоративне право як об'єкт правовідношення, як на часі постало питання кваліфікації категорії корпоративні правочини та правовідносин що виникають на їх підставі. Будь-який науковий аналіз та класифікація не є самоціллю, і, окрім пізнавального характеру, має за мету досягнення практичного результату. Отож теоретичне виокремлення групи корпоративних правочинів беззаперечно буде вимагати спеціального регулювання шляхом закріплення окремих норм.

Підштовхують нас до вирішення цих питань проблеми практики. Зокрема, на науковий висновок щодо неоднакового застосування норм матеріального права була направлена справа щодо стягнення процентів за користування чужими коштами відповідно до Договору (без назви), за яким одна сторона передала іншій стороні грошові кошти на певний строк. Натомість інша сторона зобов'язувалася повернути кошти у визначений строк, а також сприяти у створенні мисливсько-рибальського товариства та взяти на себе оперативне управління цим товариством. Включення до договору таких умов призвело до їх кваліфікації як корпоративних. Договірне зобов'язання ускладнив той факт, що позичальник у випадку неповернення коштів зобов'язувався передати свої корпоративні права позичкодавцю. Суди різних інстанції кваліфікували ці зобов'язання по-різному: як позичкові, а інший спеціалізований суд – як корпоративні. Відповідно, за невиконання корпоративних зобов'язань проценти відповідно до ст. ЦК не стягуються. Беззаперечно, що вирішення цієї проблеми лежить в площині цивільного права, що лишній раз підтверджує цивільно-правову природу корпоративних відносин.

Для відповіді на поставлені питання слід проаналізувати, відповідно, поняття правочину та віднайти кваліфікаційні ознаки корпоративних правочинів, або окреслити чинники, що роблять їх саме такими (дозволяють їх виокремити). Звернемося до поняття правочину у цивільному праві як юридичного факту на підставі якого виникають правовідносини.

Правочином є дія особи, яка спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Одностороннім правочином є дія однієї сторони яка може бути представлена однією або кількома особами. Зазначення у вищенаведеній статті Цивільного кодексу, як окремої підстави виникнення цивільних прав

та обов'язків, договору тільки підсилює його роль як окремого юридичного факту, який є найпоширенішим засобом виникнення цивільних прав та обов'язків. Отже, слід розмежовувати як окремі підстави виникнення корпоративних прав та обов'язків, так і правочини та договір. Для початку напевне такий підхід полишений сенсу.

Наступне питання на яке слід дати відповідь: корпоративний правочин – це вид правочину, що відмінний від усіх інших видів легітимізованих у цивільному законодавстві і є однопорядковим до інших його видів. Або ж це особлива група до якої можна віднести певні види договорів

Якщо розглядати різні точки зору на поняття корпоративні правочини, то погляди науковців зводяться до наступного. Перша група – це розуміння корпоративного правочину у широкому сенсі, зокрема:

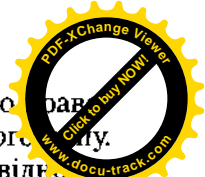
- це дії осіб, що вчиняються на виконання функцій по управлінню корпорацією і є юридичними актами та акти внутрікорпоративного характеру;
- акти щодо реорганізації юридичної особи (злиття, поглинання, приєднання);
- будь-які право чини, суб'єктом яких є юридична особа корпоративного типу;
- та у вузькому розумінні:
- статутні документи;
- право чини щодо реалізації прав учасників юридичної особи корпоративного типу;
- акціонерні правочини;

Проаналізуємо вищезазначені концепції.

Стаття 11 Цивільного кодексу серед підстав виникнення цивільних прав зазначає договори та інші правочини. Перелік цих фактів не є вичерпним, а відтак цивільні правовідносини можуть виникати на підставі інших юридичних фактів, які не поіменовані у ЦК. Також цивільні права та обов'язки можуть виникати з актів органів державної влади, органів влади автономної республіки Крим та або органів місцевого самоврядування (ст. 11ЦК). Таким чином, ми можемо вважати що суб'єктивні корпоративні права та обов'язки можуть виникати на підставі корпоративних актів, які приймають корпорації. Корпоративні правочини слід відрізнити від корпоративних актів таких чи рішення загальних зборів, наглядової ради, статут. Йдеться про дії органів управління юридичною особою корпоративного типу.

Корпоративним актам, які приймаються органами юридичної особи корпоративного типу в межах правосуб'єктності корпорації слід відвести окреме місце серед підстав виникнення прав та обов'язків. В основі їх прийняття лежить інша правова природа. Вони направлені на впорядкування діяльності юридичної особи як соціального утворення, приймаються органом юридичної особи і не базуються на погодженні воль, приймаються шляхом поглинання інтересу меншості більшістю або одноосібного владного волевиявлення. Корпоративний акт створює не тільки цивільно-правові наслідки але й породжує інші правовідносини. Водночас, корпоративний акт може бути підставою укладення корпоративного правочину

Всі питання об'єднань і поглинань юридичних осіб регулюються імперативним законом і дії з цього приводу до поняття правочину жодним чином не мають відношення (хоча в процесі реорганізації учасники можуть вчиняти і корпоративні правочини).

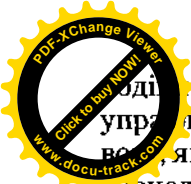
Надана за текстом класифікація – це розуміння корпоративного права будь-якого, суб'єктом якого є юридичні особи корпоративного типу. Саме таке розуміння корпоративного права дозволить віднести до цієї групи усі види договорів у сфері господарської діяльності, такі як купівля-продаж, підряд, перевезення тощо, стороною яких є корпорація. В результаті ми дійшли висновку про автентичність термінів «корпоративні правочини» та «правочини за участю юридичних осіб», а це є недоцільним.

Статутні документи, як такі, поіменовані в актах цивільного законодавства і у правничій спільноті є усталене розуміння цих категорій. Слід відмітити, що за своєю юридичною природою статут тяжіє до юридичних актів, а установчий договір прийнято вважати різновидом договору про спільну діяльність. Тому повернення до цього питання в межах цієї статті полишене наукового сенсу.

Звернемося до аналізу правочинів щодо реалізації (відчуження) прав учасників юридичних осіб корпоративного типу. За якими критеріями слід виділяти цю групу. Беззаперечно, що визначальним кваліфікуючим критерієм є предмет таких правочинів.

Корпоративне право як самостійний оборотоздатний об'єкт охоплюється поняттям «майнові права» і тому може виступати предметом різних цивільно-правових договорів. При цьому слід звернути увагу на те, що корпоративне право є складним об'єктом і складається із низки прав, які прийнято розділяти на майнові, немайнові та організаційні. Чи може кожне із перелічених прав обергатися окремо. Напевне що ні. Адже не можна особі продати право на участь у товаристві без права на отримання дивідентів. Або не може особа бути власником права на дивіденти без права участі у статутному капіталі юридичної особи. Визнання корпоративного права як об'єкта цивільних прав дозволяє йому виступати предметом договорів, а вартісна сутність корпоративного права робить його привабливим для цивільного обороту, і такий оборот опосередковують ціла низка договірних видів, таких як продаж, дарування, міна. Уповноваження іншої особи на представництво інтересів учасника корпорації перед третіми особами опосередковують договори доручення, довірчого управління. Суб'єктами таких правочинів можуть виступати учасники товариства, як юридичні так і фізичні особи. Уповноваження може торкатися як відчуження корпоративних прав, так і вчинення дій на реалізацію інших повноважень власника.

Власник щодо корпоративних прав має право володіти, користуватися та розпоряджатися ними. Разом з цим тріада повноважень власника на сьогодні розширилася за рахунок включення повноваження управління власністю, що є категорією ускладненою необхідністю системного впливу на об'єкт. І коли щодо речей, – управління здебільшого зводиться до користування, то корпоративна власність надзвичайно яскраво засвідчує необхідність визнання цілеспрямованих дій щодо об'єкта управління. Додає на користь такої точки зору той факт, що у такому складному об'єкті як корпоративне право, присутня низка організаційних прав. А це спричиняє проблему їх реалізації шляхом впорядкування управління. Іншими словами, організаційні права це зміст, а управління – форма. Реалізація управління передбачає необхідність впорядкованого вчинення дій, спрямованих на максимальну ефективність во-

дії, яка корпоративними правами. Тому домовленості у формі договору щодо управління корпоративними правами набувають форми особливого договору, який слід вважати корпоративним, а односторонні дії учасників цивільного договору на виконання умов договору слід вважати корпоративними правочинами. Корпоративні правочини виникають з корпоративних відносин, що підкреслює точку зору про належність до корпоративних відносин між учасниками юридичних осіб корпоративного типу

Вперше термін «акціонерні правочини» був легалізований у Законі України «Про акціонерні товариства (або вживається термін “правочини між акціонерами”)». Таке виокремлення групи договірних зобов'язань запозичене вітчизняним законодавцем із англо-американської правової системи, де під акціонерними правочинами розуміють договори між акціонерами щодо управління корпорацією, порядком голосування, містяться обмеження щодо волевиявлення та іншого використання свого корпоративного голосу. При аналізі предмету цих правочинів вбачається виокремлення організаційних прав акціонерів учасників товариства із сукупності корпоративних прав як єдиного об'єкту цивільних прав та предмету договорів та встановлення порядку їх використання. З'ясувавши таку сутність акціонерних правочинів приходимо до висновку про відсутність необхідності відмежовувати правочини акціонерів від аналогічних правочинів учасників інших корпорацій.

Таким чином, відмежування корпоративних правочинів від інших договірних видів лежить в площині предмету договору. Предметом корпоративного правочину є організаційні права, якими володіє учасник корпорації та управління ними. Предметом домовленостей може бути певний перерозподіл організаційних прав щодо який відсутнє імперативне регулювання в тому числі на рівні локальних нормативних актів. А також предметом таких договорів можуть виступати період та межі здійснення суб'єктивних прав власника корпоративних прав. З'ясування сутності предмету корпоративного правочину дасть можливість закріпити спеціальні норми щодо форми договору, його акцесорного характеру при наявності установчого договору між учасниками, правових наслідків недотримання умов договору, щодо правових наслідків відчуження корпоративних прав та особливих підстав припинення.